

2009-2010-cu dərslər ilində mərkəzləşdirilmiş qaydada keçirilmiş buraxılış imtahanlarında kimya fənni üzrə nəticələr barədə

Ümumtəhsil sistemində kimya fənninin **spesifikası** - öyrədilən kursun şagirdlərə ümumi kimyəvi anlayışlar, qanunlar və nəzəriyyələrlə tanış olmağa, onların köməyi ilə dünyanın elmi mənzərəsinin yaradılmasında kimyanın rolunu, başqa təbiət elmləri içərisində onun yerini görməyə imkan verir. **Məqsəd** - kimya elminin əsaslarını öyrənməklə şagirdlər konkret maddələr, onların xassələri və insan üçün onların əhəmiyyəti ilə tanış olmaqdır. Bütün bunlar isə kimyanın həyatla əlaqələrini görməyə, mühüm maddə və materialların yaradılmasında, istehsal proseslərinin idarə edilməsində elmin cəmiyyətin yaradıcı qüvvəsi olduğunu anlamağa imkan verir.

Müasir dövrdə kimya tədrisinin əsas **vəzifəsi** elmin əsaslarını - faktoloji (maddələr, onların xassələri və alınması) anlayışları, kimyanın ən mühüm qanun və nəzəriyyələrini, elmi dili mənimsətməklə şagirdlərin təbiət haqqında ümumi dünyagörüşünü formalaşdırmaq, onları sonrakı əmək həyatına və təhsilini davam etdirməyə hazırlamaqdır. Şagirdlərin məntiqi düşünmə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi, onların müstəqil olaraq biliklər əldə etməsi və bu bilikləri tətbiq etməsi əsas vəzifə sayılır.

Kimya fənnindən lazımı nəticələr almaq üçün müəllimlər -

1. Yaradıcı və fəal təlim metodlarından istifadə etməli;
2. Şagirdlərə kimya fənnini sevdirməli, bu məqsədlə bütün müasir üsul və vasitələrə müraciət etməli (məsələn, praktik məşğələlər, maraqlı təcrübənin nümayişi, eksperimental məsələ həlli, multimedia);
3. Şagirdlərə aşağı sınıfdən başlayaraq müasir təlim texnologiyalarından istifadə etməklə müəyyən riyazi bilikləri aşılmalı və bilik səviyyəsini yüksəltməli;
4. Nəzəri və tətbiqi xarakterli qiymətləndirmə vasitələri ilə şagirdlərin səviyyəsini yoxlamalı;
5. Hər bir şagird haqqında analitik və statistik təhlillər aparmalıdır.

Müasir dövrdə gənclərin praktik bacarıqlara yiyələnməsinə tələblər daha da artmalıdır. Kimyanın tədrisində şagirdlərin müstəqil iş (əlavə ədəbiyyat üzərində iş, cədvəl və diaqramların tərtibi, kimyəvi təcrübələrin aparılması, hesablama və eksperimental məsələlərin həlli) aparılmasına mütəmadi olaraq cəlb etməklə onlarda praktik bacarıqları daha çox inkişaf etdirmək olar. Bu sahəyə aid qiymətləndirmə vasitələrindən istifadə etmək zəruridir.

Qeyd edək ki, yoxlama və buraxılış imtahanları üçün suallar hazırlanarkən variantların eyni səviyyədə, sualların hər bir variantlarda paralel olaraq eyni çətinlik dərəcəsində olmasına xüsusi diqqət verilir, lakin bəzən məzunların bilik və bacarıqlarının müxtəlif səviyyədə olması variantların cavabında nəticələrin faizlərinin fərqli olmasına gətirib çıxarır. Bu baxımdan statistik və analitik təhlildə müxtəlif istiqamətlər nəzərə alınmalıdır.

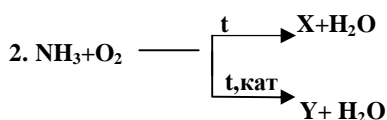
2009-2010-cu dərş ilində mərkəzləşdirilmiş qaydada keçirilmiş buraxılış imtahanlarında kimya fənni üzrə istifadə olunan test tapşırıqlarının təhlili aşağıdakı nəticələri göstərdi:

1. RH₃ tipli uçucu hidrogenli birləşmələr əmələ gətirən elementləri göstərin.

- A) O, S, Se B) F, Cl, Br
C) N, P, As D) Li, Na, K
E) Be, Mg, Ca

8-ci sinif həcmində olan "Dövri qanun", "Atomun quruluşu" fəslinə aid düşündürücü, faktoloji, səviyyəcə sadə sayılan test tapşırığıdır. Bu tapşırıq məzunların nəzəri biliyinə əsaslanan, metalları və qeyri-metalları seçmək bacarığı, valentlik, elementlərin dövri cədvəlindəki mövqeyini bilməsi vacibdir. Şagird bilməlidir ki, qeyri-metallar hidrogenlə uçucu, metallarla isə qeyri-uçucu birləşmələr əmələ gətirir. V qrup elementlərinin kiçik valentliyi III və hidrogenli birləşmələri isə RH₃-dür. Suala 46% şagird müsbət cavab vermişdir, hansı ki, bu suala 70-80% şagird müsbət cavab verməlidir. Yəni tədris prosesində məzunun aldığı bilik yalnız onun formal olaraq müsbət illik qiymət alması məqsədi olmuşdur.

Doğru cavab: C

X və Y müəyyən edin.

	X	Y
A)	N ₂	NO
B)	NO	NO ₂
C)	N ₂	NO ₂
D)	N ₂ O	NO
E)	N ₂	N ₂ O

9-cu sinif materialından olan "Azot və onun birləşmələri" bölməsinə aiddir. Təklif olunan fəaliyyət relevantlığı hesab edilir, çətinlik dərəcəsi - çətin test tapşırığıdır, hafizə yönümlü sualdır, məzun amonyakın katalizator iştiraki ilə və katalizator olmadan yanaraq hansı reaksiya məhsulunun alınmasını yadda saxlamalıdır. İmtahanda iştirak edən məzunların 31%-i müsbət cavab vermişdir. 11-ci sinif məzunları üçün "Test Bankı"nın olması fənn müəllimlərinin işini xeyli asanlaşdırır, lakin əfsuslar olsun ki, bir çox müəllimlər bu bank əsasında imtahana hazırlıq işləri aparmırlar. Buna nəzarəti məktəbin və məzunların qayğısına qalan məktəb rəhbərliyi etməlidir.

Doğru cavab: A

3. Suyun 270 qramında 30 qram duz həll edilmişdir. Həll olmuş maddənin məhluldakı kütlə payını faizlə hesablayın.

- A) 0,9 B) 9 C) 10 D) 5,1 E) 30

8-ci sinif proqramından "Məhlullar" mövzusunə aid hesablama, orta çətinlikdə olan test tapşırığıdır, hafizə yönümlü, məzunların nəzəriyyə üzrə hazırlıq səviyyəsini - düsturları yadda saxlamaqla hesablama aparmaq bacarığı tələb edir. Məzunların 58%-i doğru cavab vermişdir. Ümumiyyətlə, məzunlar düsturlara əsasən hesablama məsələlərini nisbətən yaxşı həll edirlər.

Doğru cavab: C

4. SO_4^{2-} anionunu hansı kationla təyin etmək olar?

- A) Cu^{2+} B) Ca^{2+} C) Ba^{2+}
D) Na^+ E) K^+

9-cu sinif proqramının "VI qrupun əsas yarımqrup elementləri" fəslindən "sulfat turşusu" mövzusunə aiddir. Faktiki materialdır, çətinlik dərəcəsi - orta səviyyəlidir, hafizə yönümlü test tapşırığıdır. Bu tapşırığa mövzunu bilmədən 9-cu sinif proqramından "İon mübadilə reaksiyaları" mövzusunda ionların təyini cədvəlini yadda saxlamaq kifayətdir. Məzunların 41%-i doğru cavab vermişdir.

Doğru cavab: C

5. Hansı sxem üzrə hidrogen alınır?

- A) $\text{Fe} + \text{HNO}_3(\text{duru}) \rightarrow$
B) $\text{Zn} + \text{H}_2\text{SO}_4(\text{duru}) \rightarrow$
C) $\text{Mg} + \text{HCl} \rightarrow$
D) $\text{Fe} + \text{HCl} \rightarrow$
E) $\text{Ca} + \text{HCl} \rightarrow$

8-ci sinif proqramından "Hidrogen" və "Turşular" mövzularına aiddir. Orta çətinlik, izahat yönümlü test tapşırığıdır. Bu növ tapşırıqlarla şagirdlərin diqqətçilliyi, məntiqi, lazımı informasiyanı sürətlə əldə ediləbilmə və təhlil etmə bacarığı yoxlanılır. Bu suala cavab vermək üçün məzun turşuların kimyəvi xassələrini bilməlidir. Şagird hansı turşunun hər hansı bir metalla hidrogen əmələ gətirə bilməsini müəyyən etməyi bacarmalıdır. Məzunların 67%-i bu test tapşırığına doğru cavab vermişdir.

Doğru cavab: A

6. Hansı reaksiya baş vermir?

- A) $\text{NaOH} + \text{CO}_2 \rightarrow$
B) $\text{CO}_2 + \text{O}_2 \rightarrow$

- C) $\text{CO}_2 + \text{C} \xrightarrow{t}$
 D) $\text{Na}_2\text{CO}_3 + \text{SiO}_2 \xrightarrow{t}$
 E) $\text{CaO} + \text{SiO}_2 \xrightarrow{t}$

8-ci sinif proqramından "Oksidlər" və 10-sinif proqramından "IV qrupun əsas yarımqrup elementləri" fəslinə aiddir. İzahat relevantlı, çətin səviyyəli test tapşırığıdır. Məntiq və təhliletmə bacarıqlarının öyrənilməsi məqsədinə xidmət edir. Bu tapşırığa doğru cavab vermək üçün məzun karbonun və silisiumun birləşmələrinin xassələrini dəqiq bilməlidir. Sual test bankında vardır, şagirdlərin 39%-i doğru cavab vermişdir. Nəticənin aşağı olması müəllimlərin şagirdləri imtahana hazırlaşdırmamasıdır.

Doğru cavab: B

7. Hansı maddə butanın homoloqudur?

- A) buten-2 B) pentan
 C) butin-1 D) 3 metilbutin-2
 E) penten

10-cu sinif proqramından "Alkanlar" mövzusunda aid, terminoloji, sadə səviyyəli test tapşırığıdır. Bu suala məzunların 80 %-i doğru cavab vermişdir. Nəzəri biliyin yoxlanılmasına xidmət edir. Bu mövzu üzvi kimyanın ilk mövzusu olduğu üçün şagirdlər daha diqqətli olurlar.

Doğru cavab: B

8. Tibbdə yod məhlulunun hazırlanması üçün hansı həlledicidən istifadə olunur?

- A) metanoldan B) etanoldan
 C) benzoldan D) etilenqlikoldan
 E) qliserin

8-ci sinif proqramından "Məhlullar" və 11-ci sinif proqramından "Spirtlər" mövzusunda aid olan, yaddaş yönümlü, faktoloji, sadə səviyyəli test tapşırığıdır. Həyat təcrübəsində lazım olan maraqlı sualdır, spirtlərin, yodun tətbiqini bilən məzun asanlıqla cavab verir. Doğru cavabların faizi 78% olmuşdur.

Doğru cavab: B

9. $\text{CH}_3\text{OH} \xrightarrow{+[\text{O}]}$ $\text{CH}_3\text{COOH} \xrightarrow{+\text{X}}$ $\text{CH}_3\text{COOC}_2\text{H}_5$

X müəyyən edin.

- A) CH_3OH B) $\text{C}_3\text{H}_7\text{OH}$ C) CH_3CHO
 D) $\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}$ E) CH_3OCH_3

11-ci sinif proqramından "Oksigenli üzvi birləşmələr" fəslindən olan çətin səviyyəli, təklif olunan fəaliyyət relevantlığa malik olan test tapşırığıdır. Bu tapşırığın məqsədi məzunların öz nəzəri hazırlığını hansı dərəcədə tətbiqi bacarıqlarla reallaşdırma biləcəyini yoxlamaqdır. 29%-lik nəticə göstərir ki, şagirdlər

11-ci sinifdə üzvi kimyanın öyrənilməsinə səthi yanaşmalar və buna səbəbi dərəcə davamiyyətin zəif olmasında görürük. Ümumiyyətlə, əgər abituriyent I və ya IV qrupa hazırlaşmırsa, kimya fənninə, əsasən də üzvi kimyadan olan suallara çox aşağı səviyyədə cavab verir.

Doğru cavab: D

10. 0,05 mol alkanın yanmasından 3,36 litr CO₂ alınır (n.ş). Alkanın formulunu müəyyən edin.

- A) C₂H₆ B) C₃H₈ C) CH₄
D) C₄H₁₀ E) C₅H₁₂

10-cu sinif proqramından "Alkanlar" mövzusunda aid hesablama məsələsidir, çətinlik dərəcəsi - orta səviyyəli test tapşırığıdır. Bu sualın məqsədi məzunun nəzəri biliyinin hesablama məsələsinin həllində istifadə etmək qabiliyyətinin yoxlanmasıdır. 48 % nəticə göstərir ki, məzunlar bu tapşırığın öhdəsindən gəliblər və bunu da nəzərə almaq lazımdır ki, bu sual məntiqi təfəkkür tələb edir.

Doğru cavab: B

Ümumiyyətlə, statistik nəticəyə baxdıqda sualların faizləri bir o qədər də yüksək deyildir. Bunun bir sıra obyektiv və subyektiv səbəbləri vardır. Məsələn, bir çox bölgələrdə kifayət qədər laboratoriya avadanlığı və ya ümumiyyətlə laboratoriyalar yoxdur, kadrlar çatışmır. I və ya IV qrupa hazırlaşmayan şagirdlərin kimya fənninə diqqət yetirməməsi, ən əsası isə bir çox müəllimlərin öz işlərinə laqeyd yanaşmasıdır.

2010-2011-ci dərəcə ilində yoxlama və buraxılış imtahanlarında kimya fənni üzrə istifadə olunacaq test tapşırıqlarından nümunələr:

Nümunə 1.

Maddə	Rabitələrin ümumi sayı	Hidrogen atomlarının sayı
Alken	20	a

a-nı müəyyən edin.

- A)16 B)14 C)12 D)18 E)24

Həlli:

10-cu sinif proqramından "Alkenlər" mövzusunda aid test tapşırığıdır. Bu testə cavab vermək üçün məzun alkenlərin ümumi formulunu və rabitələrin ümumi sayını bilməlidir. Test çətin səviyyəlidir.

Alken molekullarında ümumi formul C_nH_{2n} -dir.

C-C rabitələrin sayı - (n-1) -dir.

C-H rabitələrin sayı - $(2n)$ -dir.

Buna əsasən $n-1 + 2n = 3n-1$.

Ümumi rabitələrin sayı - $(3n-1)$ - dir.

Məsələnin şərtinə görə ümumi rabitələrin sayı 20-dirsə:

$3n - 1 = 20$, $3n = 21$, $n = 7$.

Buradan alkenin formulu C_7H_{14} və hidrogen atomlarının sayı 14-dür.

Doğru cavab: B

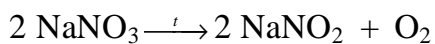
Nümunə 2.

Duzlar	Tam parçalanmasından alınan bəsit maddələrin sayı
X	1
Y	2
Z	1

X,Y,Z-i müəyyən edin.

X	Y	Z
A) $AgNO_3$	KNO_3	$Cu(NO_3)_2$
B) $AgNO_3$	$Hg(NO_3)_2$	$NaNO_3$
C) $NaNO_3$	$Hg(NO_3)_2$	$AgNO_3$
D) $NaNO_3$	$Hg(NO_3)_2$	$Cu(NO_3)_2$
E) $Cu(NO_3)_2$	$NaNO_3$	$Hg(NO_3)_2$

Test 9-cu sinif "Nitrat turşusunun duzları" mövzusunda aiddir. Bu sualın həlli üçün məzunlar nitratların parçalanma sxemini bilməlidir. Nitratların parçalanmasında oksigen bir bəsit maddə kimi alınır. X maddəsinin parçalanmasından bir bəsit maddə olduğu üçün metalın Mg-dan əvvəl olduğunu bildirir.

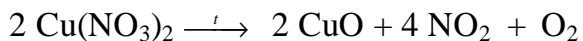

Y maddəsinin parçalanmasından iki bəsit maddə alınarsa, ikinci bəsit maddə isə gərginlik sırasında misdən sonra metalların nitratlarının parçalanmasından sərbəst metal alınır.

Onda, Y - $Hg(NO_3)_2$ -dir.

Z maddəsinin parçalanmasından bir bəsit maddə alındığı üçün bu metalın Cu olduğu bildirilir.

Doğru cavab: D

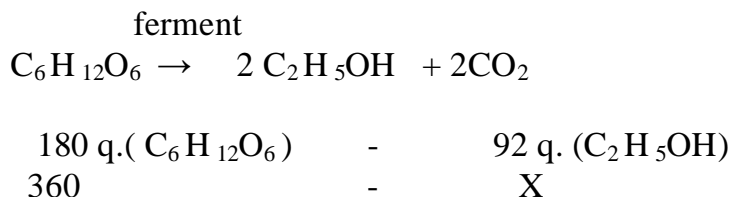
Nümunə 3.

Maddələr	Kütləsi	Qıcırmasından alınan etanolun	
Qlükoza	360q	həcmi	sıxlığı
		x l	$\rho=0,8q/mol$

x-i müəyyən edin. $M_r(C_6H_{12}O_6) = 180$ $M_r(C_2H_5OH) = 46$

- A) 460 B) 230 C) 184
D) 92 E) 90

11-ci sinif proqramından "Karbhidratlar" mövzusunə aid hesablamə məsələsidir, çətinlik dərəcəsi orta səviyyəli test tapşırığıdır. Bu məsələni həll etmək üçün şagird qlükozanın spirtə qıcırması reaksiya tənliyini yazmağı bacarmalıdır və bu tənlik əsasında hesablamə aparmalıdır.

$$X = 360 \times 92 / 180 = 184 \text{ qram } C_2H_5OH$$

Alınmış spirtin həcmi hesablaməq üçün aşağıdakı düsturdan istifadə olunur:

$$V = m/p, \quad V = 184/0,8 = 230$$

230 litr etanol alınmışdır.

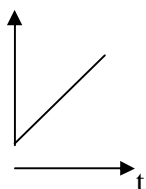
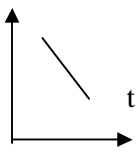
Doğru cavab: B

Nümunə 4.

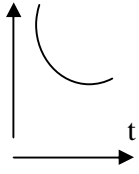
Qazların temperaturdan asılı olaraq həllolma qabiliyyətini hansı qrafik göstərir.

A) həllolma

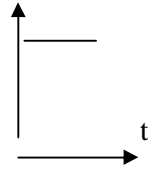
B) həllolma

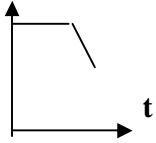
C)həllolma

D)həllolma

E)həllolma

Həlli:

Temperatur artdıqda qazların həllolma qabiliyyəti azalır. Bu onunla izah olunur ki, qazları qızdırdıqda onların həcmi artır, bu zaman təzyiq (p) azalır və həllolma azalır.

Doğru cavab: A

*Təhsil Nazirliyi Monitoring
və qiymətləndirmə şöbəsi*